

MARIA KÜSTER VON KÜSTER

* 13 III 1908, Malinowszczyzna

Życiorys¹

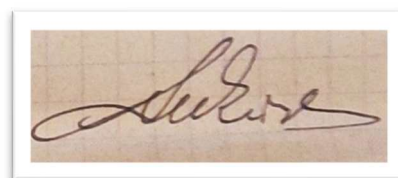
Urodziłam się dnia 13/III-1908 r[.]² w Malinowszczyźnie³ pow. Dzisna[.] woj[.] Wileńskie[.] z rodziców Antoniego i Władysławy z Wołodzków-Kuleszów. Naukę rozpoczęłam w Rosji w 1917 r. Po powrocie do kraju w 1918 r. uczyłam się w gimnazjach w Dokszycach⁴, Wołkowysku⁵ i Dziśnie⁶.

W 1926 r[.] w marcu z powodu śmierci matki opuściłam gimnazjum ze świadectwem ukończenia 8 klas[.] nie zdając egzaminu maturalnego. Zaświadczenie to zaginęło w czasie ostatniej wojny.

Po zamążpójściu aż do 1940 r[.] mieszkalam w Żukach⁷ pow. Dzisna. W 1940 r[.] wyjechałam do ZSRR[.] a w 1942 r[.] przez Iran i Indie do Afryki[.] gdzie przebywałam do 1948 r. W czasie swego pobytu w Afryce pracowałam rok w charakterze sekretarki grupy[.] a następnie do chwili wyjazdu jako kierowniczka tejże grupy.

W 1948 r[.] przez Włochy[.] Francję, Niemcy i Czechosłowację wróciłam do kraju. Zamieszkałam na Śląsku w Żaganiu[.] a następnie przeniosłam się do Lidzbarka Warm.[ińskiego,] gdzie objęłam posadę sekretarki P[ra]aństwowego Liceum dla Wychowawczyń Przedszkoli. Po przeniesieniu tego zakładu do Szczytna pracuję nadal w tym charakterze.

Szczytno 12/XII-1951

¹ Zachowuję pisownię oryginalną.

² Uzupełnienia w nawiasach kwadratowych pochodzą ode mnie.

³ Według danych administracyjnych II RP w województwie wileńskim, w powiecie dziśnieńskim, w gminie Głębokie były położone dwie miejscowości o tej samej nazwie: wieś Malinowszczyzna oraz folwark Malinowszczyzna.

⁴ Miasto Dokszyce było położone w województwie wileńskim, w powiecie dziśnieńskim, w gminie Dokszyce.

⁵ Miasto Wołkowysk było położone w województwie białostockim, w powiecie wołkowyskim, w gminie Wołkowysk.

⁶ Miasto Dzisna było położone w województwie wileńskim, w powiecie dziśnieńskim, w gminie Dzisna.

⁷ Majątek Żuki należał administracyjnie do województwa wileńskiego, powiatu dziśnieńskiego, gminy Głębokie. W ostatnim okresie jego właścicielem był Władysław Kuleszyn. Zob. *Spis majątków ziemskich i ich właścicieli w II RP*; <http://ziemianie.pamiec.pl/pl/majatki/index.html> (13 XII 2024).

Uzupełnienia na podstawie archiwaliów szczycieńskiego Liceum Ogólnokształcącego i źródeł własnych

Maria Kulesza urodziła się w piątek 13 marca 1908 roku w Malinowszczyźnie. Jej ojcem był Antoni Kulesza (ok. 1870? – po 1926), właściciel majątku Gródek (województwo wileńskie, powiat dziśnieński)⁸, a matką Władysława Kulesza z d. Wołodźko (ok. 1870? – III 1926).

W archiwum Szkoły zachowały się cztery dokumenty związane z zatrudnieniem Marii Küster von Küster. Są to: jej życiorys oraz trzy egzemplarze umów o zatrudnienie, przy czym umowa z 20 lutego 1951 roku została sporządzona w dwóch egzemplarzach o identycznej treści.

Maria Küster von Küster podjęła pracę nauczycielki w roku szkolnym 1949/1950 w Państwowym Koedukacyjnym Ogólnokształcącym Gimnazjum, którym kierował Michał Leśniewski (1896–1966). Prowadziła lekcje z języka angielskiego do końca roku szkolnego 1951/1952. Natomiast w Państwowym Liceum dla Pracujących uczyła poza angielskim także rosyjskiego. Jej przełożonym był tutaj Jerzy Józef Korkozowicz (1919–2003).

W sporządzonym odręcznie „Życiorysie” Marii Küster von Küster jest wiele luk, których nie da się już zapewne satysfakcjonująco wyjaśnić. To biogram-zagadka, do którego potrzebny jest zindywidualizowany historycznie klucz. Nie znamy np. imienia jej męża, jego lat życia czy zawodu ani celu i okoliczności wyjazdu w 1940 roku do Związku Sowieckiego. Nie wiemy, czy udała się tam sama, czy z mężem, dobrowolnie czy pod przymusem. W ZSRR przebywała trzy lata, by w 1942 udać się przez Iran i Indie do Afryki. Kto finansował tę podróż? Jechała sama czy w grupie? Dlaczego do Afryki przez Indie, skoro znacznie bliżej było przez Półwysep Arabski? I sekretarką, a potem kierowniczką jakiej grupy była Maria Küster von Küster aż do 1948 roku w Afryce? W jakiej części Afryki? Co wpłynęło na jej decyzję o powrocie do Polski w bardzo trudnym politycznie 1948? Przy czym powrót ten również był geograficznym zygzakiem: przez Włochy, Francję, Niemcy i Czechosłowację. Na jak długo związała swe losy z Ziemią Odzyskaną? Oto przykładowe pytania, które przynajmniej na razie pozostają bez odpowiedzi. Ale zachowały się króciutkie wspomnienia jej uczniów szczycieńskiego LO, Janusza Leśniewskiego i Ireny Przybyłowskiej-Hanusz, w których znajduje się dodatkowa wiedza o ich Nauczycielce. Oto one:

Janusz Leśniewski: „Dodatkowo prywatnie uczyła mnie angielskiego Pani Maria Kiste von Kister[,] była baronowa z Kurlandii (obecnie Łotwa). Pracowała jako sekretarka w szkole pielęgniarek. Podczas II Wojny Światowej trafiła do łagru w Sowietach. Udało się jej wydostać z tej matni i razem z wojskami polskimi dotarła

⁸ Zob. *Spis majątków ziemskich i ich właścicieli w II RP*; <http://ziemianie.pamiec.pl/pl/majatki/index.html> (13 XII 2024).

do Iranu. Stamtąd jako opiekunka grupy polskich dzieci wyjechała do RPA. Bodajże nieopodal Johan[n]esburga spędziła kilka lat. Wróciła do Polski, by się dowiedzieć, że Sowietci zamordowali w Katyniu jej męża. Z Afryki przywiozła trochę oryginalnych ludowych wyrobów murzyńskich. Były to makaty, tarcze wojenne i dzidy. Była to bardzo miła, bezdzietna pani. Sprezentowała mi kieszonkowy słownik angielsko-polski i polsko-angielski, wydany w 1928 roku [w] Chicago. Autor – Smulski⁹. Był to bardzo dobry prezent, ponieważ wówczas uzyskanie takiego słownika w Polsce nie było łatwe”¹⁰.

Irena Przybyłowska-Hanusz: „Języka angielskiego uczyły nas arystokratki: prof. Gabriela Trzaska (w życiu prywatnym używała imienia Ina), herbu Trzaska i baronowa Maria Kiste von Kister. (...) O ile pani Trzasce zawdzięczaliśmy opowieści z życia wyższych sfer, o tyle pani baronowa Maria Kiste von Kister, która po niej uczyła nas angielskiego, dzieliła się z nami wspomnieniami z okresu pobytu w Afryce”¹¹.

Oba cytaty wymagają komentarza. Zakładam, że wiedza Janusza Leśniewskiego o Marii Küster von Küster pochodziła bezpośrednio od niej i to mogłoby uwiarygodnić jego przekaz. Są jednak pewne „ale”. Po pierwsze, sama Maria Küster von Küster wskazuje na Żuki w obrębie II RP jako miejsce, w którym mieszkała aż do 1940 roku, a Żuki nie leżą w Kurlandii. Być może jej mąż stamtąd pochodził i posiadał na Łotwie majątek ziemski, ale tego już chyba nie uda się sprawdzić. Po drugie, w zasobach Instytutu Pamięci Narodowej figuruje nazwisko podporucznika rezerwy Kazimierza Józefa Kirste vel Kirschte, syna Alfreda Kirste vel Kirschte i Joanny Kirste vel Kirschte z d. Watróbskiej, urodzonego 5 marca 1911 roku w Żyrardowie. Rzeczywiście żołnierz ten odbył 10-miesięczny kurs podchorążych rezerwy w 8. Dywizji Piechoty w 1936 roku. Studiował na SGH w Warszawie. W czasie wojny dostał się do obozu w Kozielsku (lista wywozowa L.W. 1940 AM 2036), a poniósł śmierć w Katyniu. Jego archiwum znajduje się w CAW, AP 3090 MiD WIH¹².

Fakt śmierci Kazimierza Józefa Kirste vel Kirschte w Katyniu najbardziej współgra ze słowami Janusza Leśniewskiego o śmierci męża Marii Küster von Küster w sowieckim obozie zagłady. Jest jednak zasadnicza przeszkoda, by obie te relacje ze sobą pogodzić: odmienność nazwisk. Z jednej strony – Küster von Küster, z drugiej –

⁹ Słownik ten Pan Janusz Leśniewski podarował mi w podziękowaniu za podjęcie się pracy w ramach projektu „In memoriam”. Czuję się z tego powodu wyróżniony podwójnie, ponieważ otrzymałem od Niego jeszcze inne dzieło o wielkiej wartości przede wszystkim sentymentalnej – powieść ukraińską Antoniego Malczewskiego *Maryja*. Tego białego kruka z 1884 roku Pani prof. Gabriela Trzaska (1875–1958) podarowała Panu profesorowi Michałowi Leśniewskiemu i jego autograf widnieje na stronach tego tekstu dwukrotnie.

¹⁰ J. Leśniewski, *Fragmenty pamiętnika; lata 1945–52*; <http://nowa.loszczytno.edu.pl/absolwencilo/lesniewski.pdf> (13 XII 2024).

¹¹ I. Przybyłowska-Hanusz, *Wspomnienia Ireny Przybyłowskiej-Hanusz 1945–1951*; http://nowa.loszczytno.edu.pl/absolwencilo/irena_przybylowska_hanusz.pdf (13 XII 2024).

¹² Zob. Katyń 1940; <https://katyn.ipn.gov.pl/kat/ludzie/ofiary/baza-wyszukiwarka/r845899203,KIRSTE-vel-KIRSCHTE.html> (13 XII 2024).

Kirste vel Kirschte. Fakt ten sugeruje, że mamy raczej do czynienia z różnymi osobami, ponieważ na liście katyńskiej nie znajduje się ani nazwisko pisane jako Kister, ani jako Küster.

Moją uwagę zwróciła ponadto forma nazwiska szczycieńskiej anglistki, którą podał niepoprawnie zarówno Janusz Leśniewski, jak i – zapewne za nim – Irena Przybyłowska-Hanusz: Kiste von Kister. Wiele przemawia za tym że niewłaściwa postać „Kiste von Kister” wzięła się ze słuchu, ze spolszczenia wymowy słowa zawierającego przegłos w wyrazie „Küster”, a po części z kształtu autografu utrwalonego przez posiadaczkę słownika Smulskiego na przedostatniej stronie dzieła, gdzie ręcznie zapisano „Maria Küste von Küster”, a „r” w pierwszym „Küste” rozmyło się w „ogonku”.

Profesor Maria Küster von Küster była bezdzietna. Ostatni jej adres szczycieński: ul. Polska 18. Na płycie inskrypcyjnej widnieje napis: „Maria Küster z d. Kulesza”, co potwierdza moje uwagi na temat poprawności oddania jej nazwiska jako Küster, a nie Kiste. Szczycieńska Nauczycielka zmarła po długiej i ciężkiej chorobie w Szczytnie, we wtorek 27 września 1983 roku, przeżywszy 75 lat. Została pochowana na tutejszym cmentarzu komunalnym 29 września 1983 w pojedynczej mogile (kwatery C II, rząd VIII, numer grobu 3). Nagrobek z lat 80. XX zachował się w całkiem dobrym stanie do dziś.

ANEKS FOTOGRAFICZNY¹³

MIEJSCE URODZENIA

Ryc. 1. Miejsce urodzenia Marii Kuleszy na mapie II RP:
folwark i wieś Malinowszczyzna (zaznaczenie – G.O.)

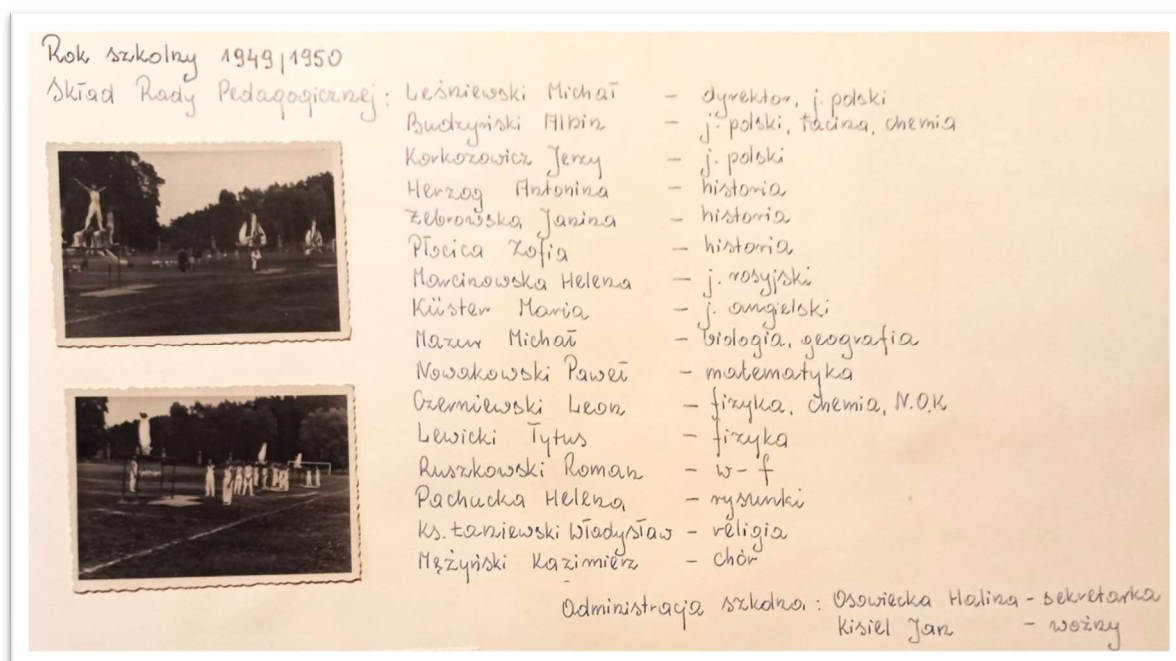
Źródło: <https://www.kami.net.pl/kresy/> (12 XII 2024)

¹³ Ryciny bez wskazanego źródła pochodzą z archiwum Liceum Ogólnokształcącego w Szczytnie.

Z ŻYCIA SZKOŁY

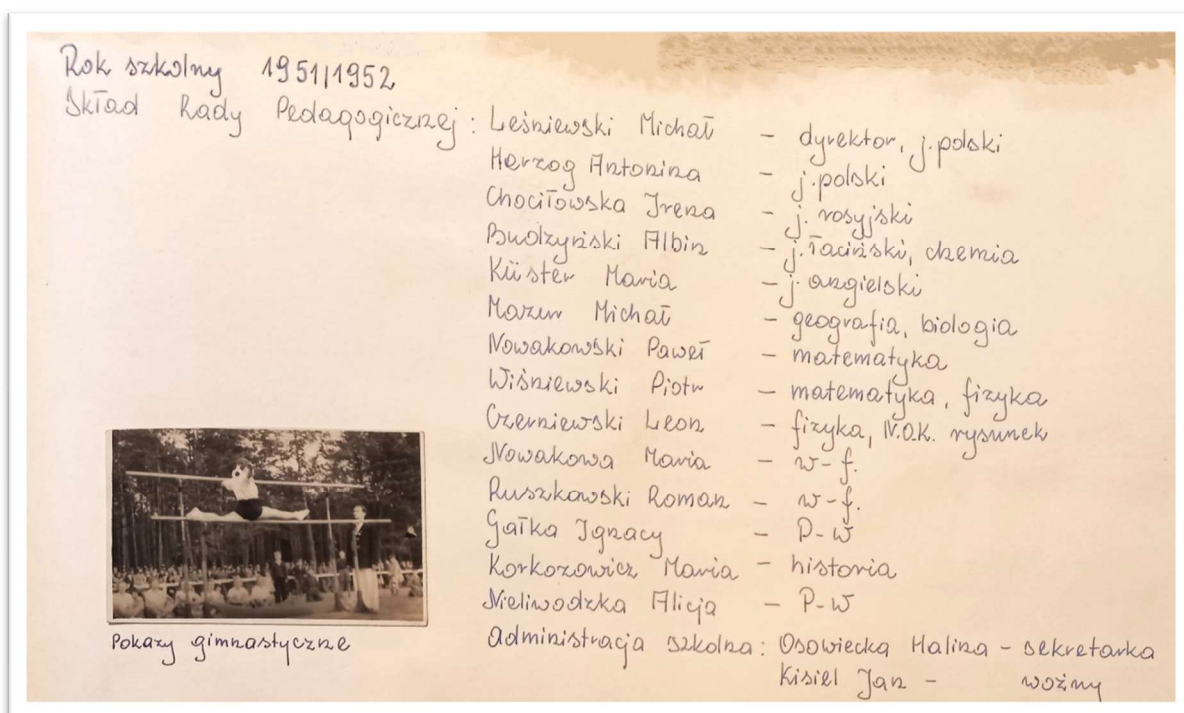
Ryc. 3. Widok na budynek szkoły, w której w latach 1946–1970 funkcjonowały m.in. Szkoła Podstawowa nr 1 oraz Liceum Ogólnokształcące i Liceum Ogólnokształcące dla Pracujących. Tutaj w latach 1949–1952 uczyła Maria Küster von Küster.
Szczytno, ul. Jana Kasprowicza 1.

Ryc. 4. Kartka z Kroniki szkolnej 1945-1970
opracowanej przez profesorów Alinę Wrońską i Romana Kasprowicza.
Skład Rady Pedagogicznej LO w r. szk. 1949/1950: wśród nauczycieli po raz pierwszy –
Maria Küster von Küster.

Ryc. 5. Kartka z Kroniki szkolnej 1945-1970
opracowanej przez profesorów Alinę Wrońską i Romana Kasprowicza.
Skład Rady Pedagogicznej LO w r. szk. 1950/1951: wśród nauczycieli po raz drugi –
Maria Küster von Küster.

Ryc. 6. Kartka z Kroniki szkolnej 1945-1970
 opracowanej przez profesorów Alinę Wrońską i Romana Kasprowicza.
Skład Rady Pedagogicznej LO w r. szk. 1951/1952: wśród nauczycieli po raz ostatni –
Maria Küster von Küster.

**Państwowe Liceum Ogólnokształcące
dla DOROSŁYCH
w Szczytowie**

W
Nr
Spr.: Zatrudnienie

Szczytów, dnia 20. II. 1951 r.

Obywatel(ka)
Kuśter maria
rektor Państw. Liceum dla młodszych
średz. w Szczytowie

Powołuję Obywatela(kę) za Jego (Jej) zgodą do pracy w **Państw. Liceum dla Pracujących**
(nazwa szkoły lub instytucji) na okres od dnia **1 marca 1951 r.** do dnia **30 czerwca 1951 r.** w Szczytowie
w charakterze kontraktowego **nauczyciela języka rosyjskiego i języka angielskiego.**

na warunkach określonych w umowie wzorcowej drukowanej w załączniku Nr 1 do rozporządzenia Ministra
Oświaty z dnia 194... r. Nr I Pers-... 47 w sprawie wynagrodzenia pracowników
kontraktowych w szkołach, zakładach i kursach, podległych Ministerstwu Oświaty (Dz. Urz. Min. Ośw.
Nr..., poz....) a w szczególności:

- 1) z obowiązkiem pełnienia zajęć w wymiarze **39 godzin tygod. 12. rosyjskiego u kl. VIII b**
w okresie **1. III. 1951 r. - 30. VI. 1951 r.** **i 2 godzin tygod. 12. angielskiego u kl. XI.**
(półroczna, semestr, trymestr)
- 2) z obowiązkiem pełnienia zajęć w wymiarze
w okresie
- 3) z obowiązkiem kierowania
(szkołą, zakładem)
w okresie
- 4) z wynagrodzeniem miesięcznym równającym się uposażeniu grupy funkcjonariuszów
państwowych wraz z dodatkami do uposażenia przysługującymi mianowanym
- 5) z wynagrodzeniem za godzinę w wysokości zł
miesięcznie za jedną godzinę tygodniowo,
- 6) z wynagrodzeniem dodatkowym równającym się
- 7) z zastrzeżeniem rozwiązania umowy, gdyby **Ministerstwo Oświaty, M.R.N. w Białymostku**
(Ministerstwo, Kuratorium) umowy nie zatwierdziło, przy czym w tym wypadku rozwiązanie umowy nastąpi z końcem miesiąca,
w którym Obywatel(ka) zostanie zawiadomiony o decyzji **Ministerstwa Oświaty, M.R.N. w Białymostku.**
(Ministerstwa, Kuratorium)

W celu objęcia obowiązków służbowych zgłosi się Obywatel(ka) u **dyrektora Państwowego Liceum Ogólnokształcącego dla Pracujących w Szczytowie**
(u mnie, u dyrektora szkoły)

Speciore **Podpis**
/mgr. Jęży Koronowicz/

Powołanie do pracy Min. Ośw. wz. 275
PZWS C 48j VIII/48 180 000

Ryc. 7. Umowa o pracę z 20 II 1951.

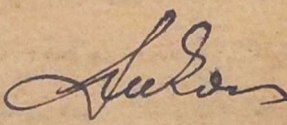
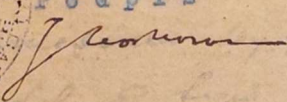
Państwowe Liceum Ogólnokształcące
dla Pracujących
w S z e c y n i e
nr. 39/52
Spr:Zatrudnienia

Szczytno dnia 1 XI 51.

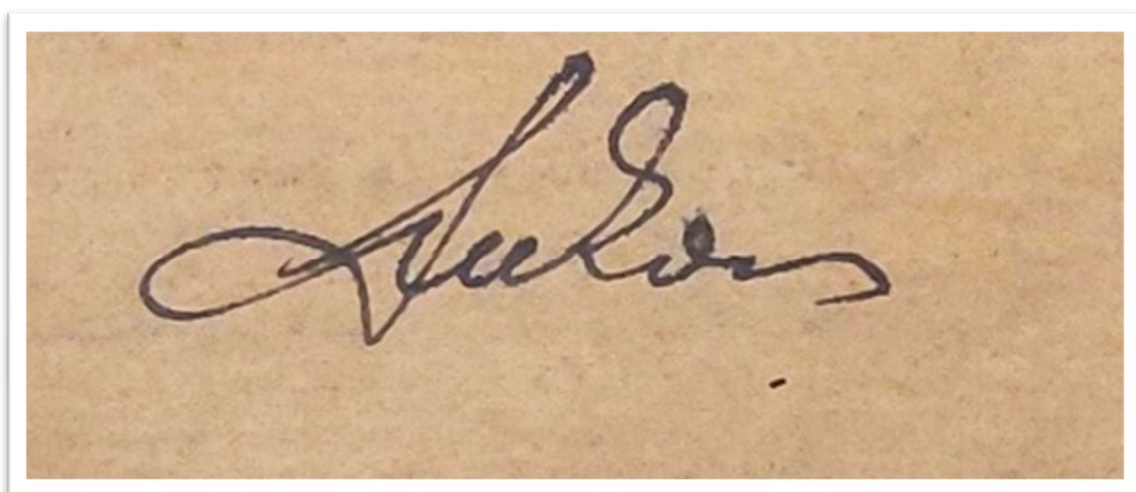
Obywatel/ka/
Jędrus Maria
nauczycielka Kontraktowa
w.....
Szczecinie
Państwowym Liceum
Ogólnokształcącym dla Pracujących w Szczecinie

na okres od dnia 1 listopada 1951 do dnia 31 lipca 1952 r.
w charakterze kontraktowego nauczyciela fizyka wosyjskiego
na warunkach określonych w umowie wzorcowej drukowanej w załączniku
nr 1 do rozporządzenia Ministra Oświaty z dnia 24 października 1947
nr. I Pers. 20731 /47 w sprawie wynagrodzenia pracowników kontrak-
towych w szkołach, zakładach i kursach, podległych Ministerstwu Oświaty
/Dz. Urz. Min. Ośw. nr 41 poz. 275 /a w szczególności:

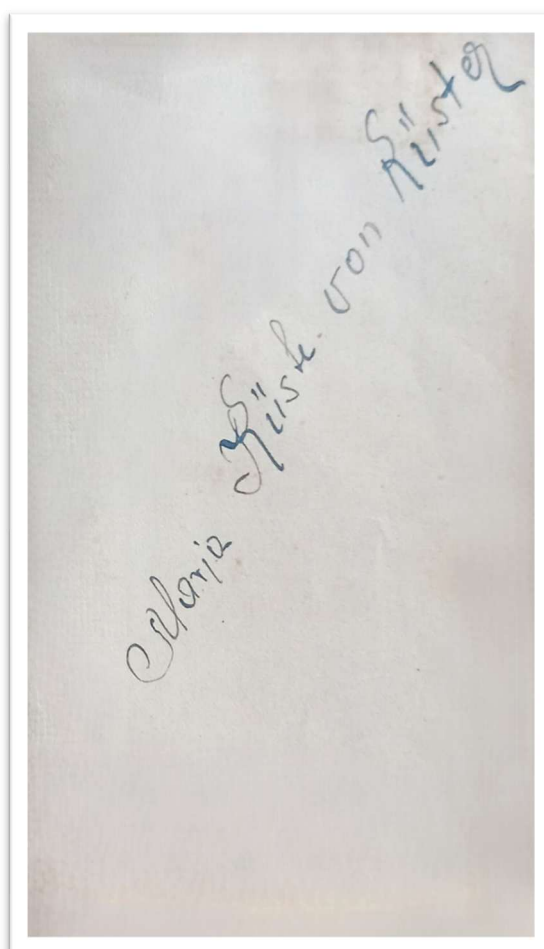
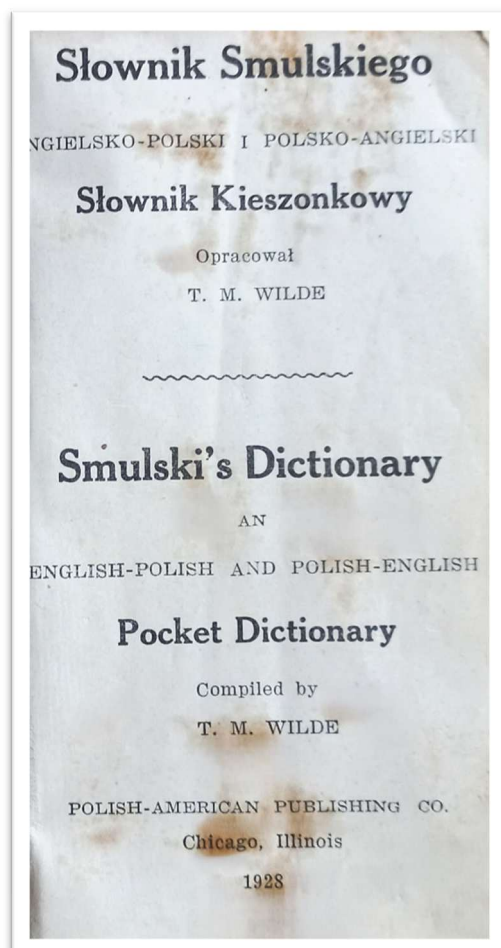
1. z obowiązkiem pełnienia zajęć w wymiarze 6 godzin tygodniowo
w okresie 1 listopada 1951 r. do 31 lipca 1952 r.
2. z obowiązkiem pełnienia zajęć w wymiarze.....
3. z obowiązkiem kierowania.....
4. z wynagrodzeniem miesięcznym równającym się uposażeniu.....
grupy funkcjonariuszów państwowych wraz z dodatkami do uposażenia
przysługującymi mianowanym.....
5. z wynagrodzeniem za godziny 6..... w wysokości 18.- zł.
miesięcznie za jedną godzinę..... tygodniowo.....
6. z wynagrodzeniem dodatkowym równającym się.....
7. z zastrzeżeniem rozwiązania umowy, gdyby P.W.R.N. Wydział Oświaty w Olsztynie
umowy nie zatwierdziło, przy czym w tym wypadku rozwiązanie umowy nastąpi
z końcem miesiąca, w którym Obywatel/ka/ zostanie zawiadomiony/na/
o decyzji. Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej Wydział Oświaty w Olsztynie
w celu objęcia obowiązków służbowych zgłosi się Obywatel/ka/ Dyrektor
Państwowego Liceum Ogólnokształcącego dla Pracujących w Szczecinie.

  Podpis

Ryc. 8. Umowa o pracę z 1 XI 1951.

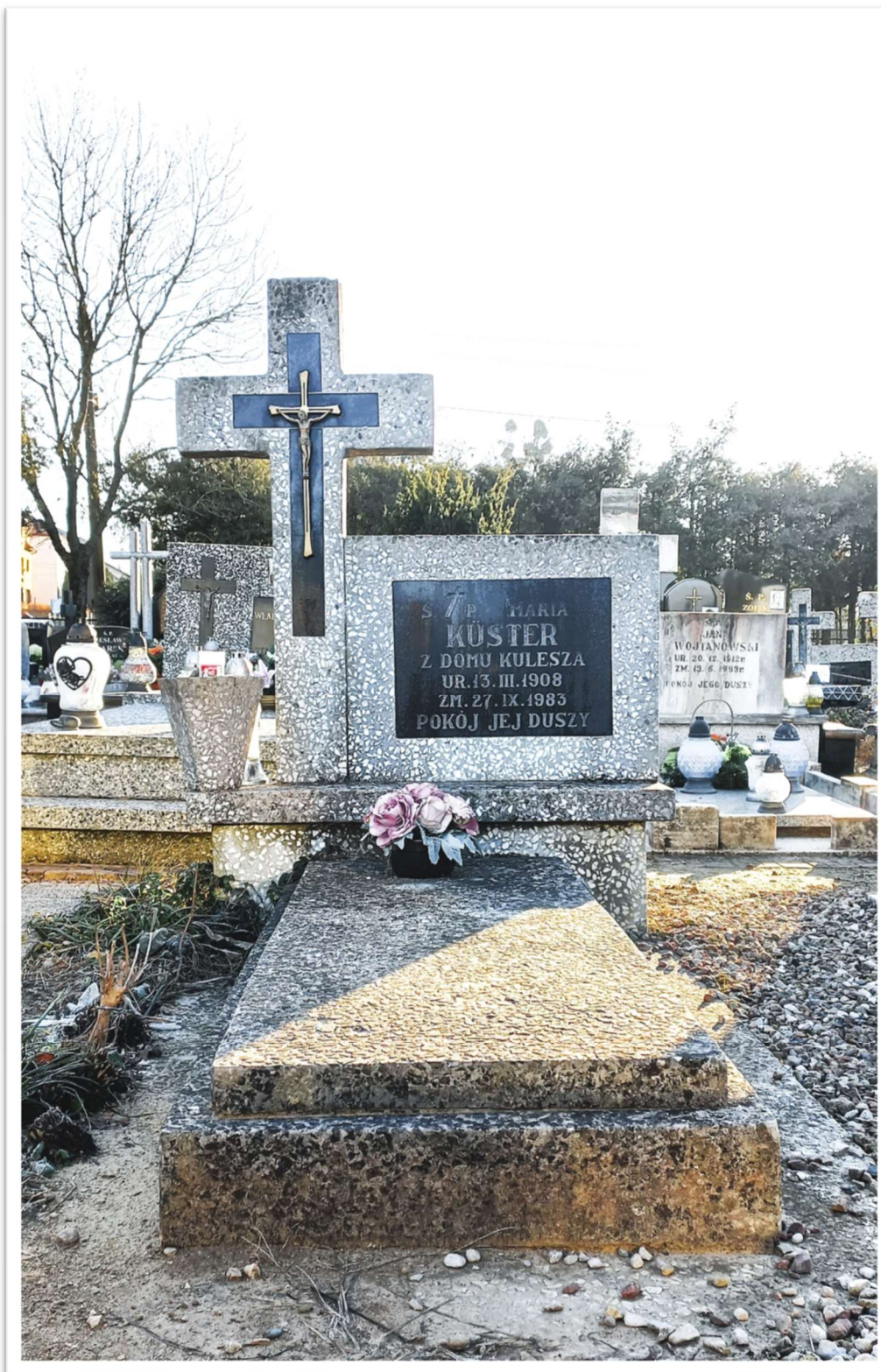

Ryc. 9. Wzór podpisu Marii Küster von Küster.

Ryc. 10. Pierwsza i przedostatnia strona książki z 1928 roku z podpisem właścicielki.

MIEJSCE SPOCZYNKU

Ryc. 11. Mogiła Marii Küster na cmentarzu komunalnym w Szczytnie.

Autor fotografii: Grzegorz Ojcewicz

Ryc. 12. Tablica inskrypcyjna na mogile Marii Küster.

Autor fotografii: Grzegorz Ojcewicz

*Archiwalny materiał kadrowy LO zeskanowała Anna Tobolewska
Biogram napisał i całość opracował dr hab. Grzegorz Ojcewicz*